

ทฤษฎีการเมืองเบื้องหลังวิวาทะว่าด้วย “รัฐไทย” ระหว่าง พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ หรือ “ลิขิต อุดมภักดี” และ เกษียร เตชะพีระ หรือ “อาคม ชาญกุล” ในปลายทศวรรษ ๒๕๒๐

ธิดานต์ ศรีนารา*

ในช่วงเวลาไม่กี่ปีภายหลังการระเบิดขึ้นของกรณี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ กระแสความคิด ลัทธิเหมาเจอตุง ของ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.)^๑ ก็ได้เติบโตขึ้นและแผ่ ขยายเข้ามามีอิทธิพลในหมู่นักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้าไทยอย่างกว้างขวาง ดังจะ เห็นได้จาก การให้ความสนใจอย่างมากต่อ “จีนคอมมิวนิสต์” ผ่านการจัด “นิทรรศการจีน แดง” ของ องค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในต้นปี ๒๕๑๗, การตีพิมพ์หนังสือใน แนวสังคมนิยมออกจำหน่ายจำนวนมาก, การตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ทั้งรายวัน รายสัปดาห์ และ วารสารในเชิงก้าวหน้าออกมาเป็นจำนวนมาก เช่น *ประชาชาติ*, *ประชาธิปไตย*, *เสียงใหม่*, *The Nation*, *อธิปัตย์*, *มหาสารภูธร*, *จตุรัส*, *เอเชียวิเคราะห์ข่าว*, *สังคมนิยมปริทัศน์*, *ปฎุชน* และ *อักษรศาสตร์วิจารณ์*, การที่หนังสือแนวสังคมนิยมยังคงถูกตีพิมพ์เผยแพร่อย่างต่อเนื่อง และครอบครองส่วนใหญ่ของตลาดหนังสือในช่วงระหว่างปี ๒๕๑๘ – ๒๕๑๙, การที่แม้แต่ สำนักพิมพ์ทั่วๆ ไปที่ไม่ได้มีหัวก้าวหน้าก็ตีพิมพ์หนังสือซึ่งเสนอความรู้เกี่ยวกับจีนและแนวทาง สังคมนิยม, การที่เอกสารภายในของ พคท. หลายชิ้นถูกนำมาตีพิมพ์เผยแพร่อย่างเปิดเผย การที่มีการก่อตั้งพรรคการเมืองแนวสังคมนิยมที่ถูกกฎหมายขึ้น ๓ พรรค ได้แก่ พรรคแนวร่วม สังคมนิยม, พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย และพรรคพลังใหม่ ไปจนถึงการที่พรรค ประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นผู้หนุนนำรัฐประหารจะใช้นโยบาย “สังคมนิยมอ่อนๆ”^๒

ทว่าในช่วงไม่กี่ปีต่อมา กระแสความคิดสังคมนิยมของ พคท. ที่กำลังพุ่งขึ้นสู่กระแสสูง อย่างรวดเร็วก็เกิดวิกฤตการณ์และตกต่ำอย่างรวดเร็ว เมื่อผู้นำนักศึกษาและปัญญาชนฝ่าย คำนไทยที่เคยยืนอยู่แถวหน้าสุดในแนวร่วมซึ่งนำโดย พคท. กลับกลายเป็นผู้ยืนอยู่แถวหน้าสุด ในการวิพากษ์วิจารณ์ พคท. อย่างไม่ปราณี บุญส่ง ชเลธร ประกาศ “ลาก่อนแนวทางชนบท ล้อมเมืองและยึดเมืองในที่สุด” ยุค ศรีอาริยะ เขียน *บันทึกกบฏ* ประกาศว่า “ผมออกมาเพื่อ ทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของพรรค” และเปิดฉาก “วิพากษ์ยุทธศาสตร์ยุทธวิธีในการปฏิวัติของ พคท.” อย่างรุนแรง แต่ยืนหยัดพิทักษ์ความถูกต้องของลัทธิมาร์กซ์-เลนิน เสกสรรค์ ประเสริฐกุล

* อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

^๑ ต่อไปนี้จะใช้คำว่า “พคท.” แทน “พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย”

^๒ โจ อึ้งภากรณ์ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ และ คณะ, *อาชญากรรมรัฐในวิกฤตการเปลี่ยนแปลง*, กรุงเทพฯ: คณะกรรมการรับ ข้อมูลและสืบพยานเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙, ๒๕๔๔, หน้า ๖๓ – ๑๖๖.

วิจารณ์ พคท. ว่า “ไม่เป็นประชาธิปไตย” และประกาศว่า “ผมต้องการที่จะเลิกปฏิวัติ” ธีรยุทธ บุญมี ประกาศแยกทางกับ พคท. อย่าง “สุภาพบุรุษ” เกรียงกมล เล่าหะไพโรจน์ อนุช อาภาภิรม ชานี ศักดิเศรษฐ์, วิสา คัญทัพ พีรพล ตริยะเกษม ชัยวัฒน์ สุรวิชัย และสมาชิกพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยคนอื่นๆ ประกาศตัดความสัมพันธ์ทั้งปวงที่เคยมีกับ ขบวนการปฏิวัติ ปรีดี บุญซื่อ เสนอว่า ลัทธิมาร์กซ์ฉบับจนแล้วและมีอะไรอื่นนอกจาก *ปีศาจวิทยาแห่งการเปลี่ยนแปลง* ปี ๒๕๒๕ กลุ่มเพื่อนไทยในยุโรป ดีพิมพ์ *วิกฤตการณ์ฝ่ายก้าวหน้าไทยในปัจจุบัน* ขณะที่ ธิตา ถาวรเศรษฐ์ และ เหวง โตจิราการ ประกาศว่า “ป่าแตก” แล้วในปี ๒๕๒๖ วิกฤตและความขัดแย้งภายในขบวนการฝ่ายซ้ายไทยดังกล่าวนี้ลงเอยด้วยการล่มสลายของ พคท. ในช่วงปี ๒๕๒๕^๓

การล่มสลายของ พคท. และ ลัทธิเหมาเจ๋อตุง ได้เปิดพื้นที่ให้อุดมการณ์ทางการเมืองชนิดอื่น ไม่ว่าจะเป็นความคิดทางการเมืองแบบพุทธศาสนา วัฒนธรรมชุมชน หรือแม้แต่ ลัทธิมาร์กซ์ชนิดอื่นที่ไม่ใช่ลัทธิเหมาเจ๋อตุง ได้ก้าวขึ้นมาแสดงบทบาทสำคัญบนเวทีการเมืองแทนที่ ดังที่จะได้เห็นข้างหน้าว่า ในช่วงที่ พคท. กำลังตกต่ำนี้ ก็ได้มีนักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายซ้ายส่วนหนึ่งพยายามหันไปรื้อฟื้นเอา “ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก” (Classical Marxism)^๔ ซึ่งปรากฏอยู่ในสังคมไทยมาก่อน ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ แล้วกลับมาใช้วิเคราะห์สังคมและการเมืองไทยอีกครั้ง โดยมองว่า ลัทธิเหมาเจ๋อตุง ไม่ใช่อันเดียวกันกับ ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก ซึ่งเป็นลัทธิมาร์กซ์ที่แท้จริงมากกว่า ขณะเดียวกัน ก็ได้มีปัญญาชนอีกส่วนหนึ่งหันไปหาหีบฉวยควาเอา “ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก” (Western Marxism)^๕ จากต่างประเทศเข้ามาปรับใช้วิเคราะห์สังคม

^๓ ธิกานต์ ศรีนารา, *หลัง ๖ ตุลาฯ : ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย*, กรุงเทพฯ: ๖ ตุลาฯ ลีสิก, ๒๕๕๒.

^๔ อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะอธิบายว่า พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ใช้ทฤษฎีว่าด้วย “รัฐ” ของ “ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก” (Classical Marxism) เป็นทฤษฎีหลักในการวิเคราะห์ “รัฐไทย” อย่างไรนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำความเข้าใจร่วมกันในเบื้องต้นก่อนว่า “ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก” ที่กล่าวถึงในบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนถือเอาตามคำนิยามของ เกษียร เตชะพีระ ที่ให้ไว้เมื่อปี ๒๕๒๗ ว่า “ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก หมายถึงนิพนธ์ของมาร์กซ์ เองเกิลส์ และนักลัทธิมาร์กซ์ในยุคต่อมาในสากลที่สองและสามซึ่งได้รับการยอมรับทั่วไป” (ดูใน เกษียร เตชะพีระ, “วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย” ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ปีที่ ๓ เล่ม ๓ มกราคม - มีนาคม, ๒๕๒๗, หน้า ๗๙ - ๘๐)

^๕ เช่นเดียวกับกรณี “ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก” ก่อนที่จะอธิบายว่า เกษียร เตชะพีระ ใช้ “ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก” มาวิพากษ์ “ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก” ของ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ อย่างไรนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจร่วมกันก่อนว่า “ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก” (Western Marxism) ที่กล่าวถึงในบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนถือเอาตามคำนิยามของ เกษียร เตชะพีระ ที่เคยให้ไว้อย่างเป็นทางการเมื่อกลางปี ๒๕๒๖ ที่ว่า “ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก หมายถึงงานเขียนและความคิดของลัทธิมาร์กซ์ในภาคพื้นยุโรปตะวันตกก่อนหลังการปฏิวัติรัสเซียลงมาถึงราวปลายทศวรรษ ๑๙๖๐ - ต้นทศวรรษ ๑๙๗๐ เมื่อกระแสการต่อสู้ทางชนชั้นอย่างใหญ่โตของชนชั้นกรรมาชีพยุโรปตะวันตกพลิกฟื้นขึ้นมาใหม่ เช่น กรณีการลุกฮือของนักศึกษาฝรั่งเศสปี ๑๙๖๘ และการนัดหยุดงานทั่วไปของกรรมากรอิตาลี ปี ๑๙๖๙ (ทั้งนี้ยึดตามนิยามของ Perry Anderson ใน *Consideration on Western Marxism*) นักลัทธิมาร์กซ์คนสำคัญในกลุ่มนี้ก็ เช่น แกรมมี่, เดลลา วอลเป้, คอลเลติ แห่งอิตาลี, มาร์คัส, ฮอรัคไอเมอร์, อาดอร์โน แห่งสำนักแฟรงค์เฟิร์ต, อัลทุสแซร์, บาลิเบอร์ แห่งสำนักลัทธิมาร์กซ์แบบโครงสร้าง เป็นต้น (ดูใน เกษียร เตชะพีระ, “วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย” ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ปีที่ ๓ เล่ม ๓ มกราคม - มีนาคม, ๒๕๒๗, หน้า ๘๐)

และการเมืองไทยโดยมองว่า ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก เก่าแคบจำกัดอยู่แต่เรื่องทางเศรษฐกิจเกินไปจนใช้การไม่ได้แล้ว ขณะที่ ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก ซึ่งให้ความสำคัญเรื่องอุดมการณ์วัฒนธรรม จิตสำนึก น่าจะมีประสิทธิภาพในการวิเคราะห์สังคมการเมืองไทยมากกว่า

อย่างไรก็ตาม การปรากฏตัวขึ้นของกระแส ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก และ ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก ในช่วงหลัง “ป่าแตก” ในท้ายที่สุดก็ได้ก่อให้เกิดการวิาทะครั้งสำคัญขึ้นระหว่าง ๒ กระแสดังนี้ ดังจะเห็นว่า ในช่วงปลายปี ๒๕๒๘ เมื่อ วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง อันโด่งดังได้ตีพิมพ์ฉบับเดือนตุลาคม ๒๕๒๘ – มีนาคม ๒๕๒๙ ออกเผยแพร่ต่อแวดวงวิชาการและคนทั่วไป สิ่งที่ทำให้ วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ฉบับนี้เป็นที่สนใจของปัญญาชนไทยในเวลานั้น ก็คือ บทความที่เขียนขึ้นเพื่อเปิดฉากวิาทะกันโดยตรงระหว่างปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยรุ่นใหม่ ๒ คน คนแรกคือ ลิขิต อุดมภักดี ผู้เป็นเจ้าของบทความเรื่อง “รัฐ: สิ่งปฏิถุทางประวัติศาสตร์” และ “รัฐ: สิ่งปฏิถุทางประวัติศาสตร์ (อีกครั้ง)” ส่วนคนหลังคือ อาคม ชนางกูร ผู้เป็นเจ้าของบทความเรื่อง “รัฐทุนนิยมระบบราชการไทย: บทเสนอว่าด้วยรัฐกับประชาสังคมในระบบทุนนิยมไทย” และ “รัฐกับประชาสังคมไม่ใช่สิ่งปฏิถุทางทฤษฎี” โดยที่วิาทะของทั้งคู่นี้ถูกปิดท้ายด้วย “บันทึกการอภิปราย” เรื่อง วิาทะว่าด้วย “รัฐไทย” ของปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่โด่งดังแห่งยุคอีกจำนวนหนึ่ง^๖ แต่ทว่ากรวิาทะในครั้งนี้ก็หาใช่อะไรอื่นไม่ หากแต่เป็นการวิาทะกันครั้งสุดท้ายระหว่าง ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก และ ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก นั่นเอง

เนื่องจากการวิาทะครั้งนี้มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ความคิดของขบวนการฝ่ายซ้ายไทยอย่างมาก ดังจะเห็นว่า ในปี ๒๕๔๕ เมื่อ นภาพร อดิตวานิชยพงศ์ เขียนบทความเรื่อง “ภารกิจทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง” ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือที่จัดพิมพ์ในวาระ ๖๐ ปีของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เธอเสนอว่า การวิาทะในครั้งนี่คือ “วิาทะครั้งสุดท้าย” ของ “วิาทะทฤษฎีมาร์กซิสต์และแนวคิดสังคมนิยม” เพราะหลังจากนี้ไปแล้ว ก็ “ไม่มีการวิาทะทางวิชาการเกี่ยวกับการใช้ลัทธิมาร์กซ์และสังคมนิยมเกิดขึ้นอีก”^๗ ดังนั้น ในบทความชิ้นนี้ นอกจากผู้เขียนจะพยายามแสดงให้เห็นว่า ทฤษฎีการเมืองที่อยู่เบื้องหลังการวิาทะว่าด้วย “รัฐ” ระหว่าง ลิขิต อุดมภักดี และ อาคม ชนางกูร นั้นคือการวิาทะระหว่าง ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก และ ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก แล้ว ยังจะแสดงให้เห็นว่า การวิาทะในครั้งนี่ยังได้นำไปสู่ความพ่ายแพ้และอวสานของ ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก ในสังคมไทยอีกด้วย

^๖ วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ - ๒ (ตุลาคม ๒๕๒๘ - มีนาคม ๒๕๒๙)

^๗ นภาพร อดิตวานิชยพงศ์, ประวัติศาสตร์ความคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองไทย, กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, ๒๕๔๕, หน้า ๑๖๕ - ๑๖๖.

การวิพากษ์ ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก โดยใช้ ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก ของ เกษียร เตชะพีระ

ขณะเดียวกัน เพื่อที่จะทำให้เข้าใจวิวาทะว่าด้วย “รัฐไทย” ระหว่าง ลีชิต อุดมภักดี และ อาคม ชนาทกร ได้แจ่มชัดยิ่งขึ้น ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องย้อนรอยกลับไปสู่เหตุการณ์ทางการเมืองที่เป็นต้นกำเนิดที่แท้จริงของมันด้วยเช่นกัน นั่นก็คือ กรณีวิกฤตการณ์การแก้ไขรัฐธรรมนูญที่เกิดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม ๒๕๒๖ โดยเริ่มต้นจากการที่ “นายทหารกลุ่ม ๖๖/๒๕๒๓” ซึ่งนำโดยพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ผู้บัญชาการทหารบก พลตรีพิจิตร กุลละวณิชย์ ผู้บัญชาการกองพลที่ ๑ และ พลโทชวลิต ยงใจยุทธ ผู้ช่วยเสนาธิการทหารบกฝ่ายยุทธการได้พยายามเคลื่อนไหวให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญใน ๓ ประเด็น คือ ให้ข้าราชการประจำเป็นรัฐมนตรีได้ ให้คงอำนาจของวุฒิสภาเอาไว้ และให้ใช้วิธีการเลือกตั้งแบบเรียงเบอร์ โดยนายทหารกลุ่มนี้ได้ใช้สถานีวิทยุในเครือข่ายกองทัพออกอากาศโจมตีพรรคการเมือง และกลุ่มพลังที่คัดค้านการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ออกหนังสือปกขาวแถลงท่าทีและจุดยืนของกองทัพในเรื่องนี้ รวมทั้งการแสดงท่าทีต่อสาธารณะของทหารฝ่ายคุมกำลังเพื่อผลักดันให้การแก้ไขรัฐธรรมนูญผ่านความเห็นชอบของรัฐสภา โดยอ้างคำสั่งนายกรัฐมนตรีฉบับที่ ๖๖/๒๕๒๓ เป็นเหตุผลในการเคลื่อนไหว แต่พวกเขาก็ต้องประสบกับความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงเมื่อการลงมติของสมาชิกรัฐสภาในวาระที่สามปรากฏผลออกมาว่ามีเสียงรับรองไม่ถึงกึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกรัฐสภาทั้งหมด อันมีผลให้ร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวต้องตกไป^๙

ในเวลาไม่นาน หลังจากเกิดกรณีวิกฤตการณ์การแก้ไขรัฐธรรมนูญขึ้น เกษียร เตชะพีระ ก็ได้เขียนบทความขึ้นมาหนึ่งชิ้นชื่อ “ทฤษฎีว่าด้วยรัฐของลัทธิมาร์กซ์กับพัฒนาของรัฐชนชั้นนายทุนในรอบ ๒๕ ปี” ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกในหนังสือ *คลื่นแห่งทศวรรษ* ซึ่งจัดพิมพ์เป็นเล่มเมื่อปี ๒๕๒๖^{๑๐} โดยในบทความ เกษียร ได้เปิดฉากวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีว่าด้วย “รัฐ” ของ ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก อย่างรุนแรงว่า “ความเข้าใจเรื่องรัฐของลัทธิมาร์กซ์แบบทางการดั้งเดิม (orthodox marxism) ว่าเป็นเครื่องมืองัดขี่ทางชนชั้นของชนชั้นปกครองตำแหน่งในรัฐบาลต้องกุมด้วยสมาชิกของชนชั้นปกครองล้วนๆ หรือที่ว่ารรัฐเป็นสิ่งสะท้อน

^๙ “จอยอมรับกติกาประชาธิปไตย” ใน *สยามใหม่* ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๗๑ (มีนาคม ๒๕๒๖) หน้า “บทนำ”

^{๑๐} พรรคแสงธรรม อมธ. “ทฤษฎีว่าด้วยรัฐของลัทธิมาร์กซ์กับพัฒนาของรัฐชนชั้นนายทุนในรอบ ๒๕ ปี” ใน บัณฑิตย์ ธรรมตรีรัตน์ (บรรณาธิการ). *คลื่นแห่งทศวรรษ: รวมทัศนะ ความคำนึง และจินตนาการของนักวิชาการ นักการเมืองและนักเขียนร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เอ็ดมันด์เพรส โปตักส์, ๒๕๒๖, หน้า ๓๖๓ - ๓๗๑. ต่อมาในปลายปี ๒๕๒๘ บทความชิ้นนี้ได้ถูกนำมาพิมพ์ซ้ำเป็นครั้งที่สองในหนังสือชื่อ *วิพากษ์ทศวรรษ* ที่ สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) และองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.) ร่วมกันทำขึ้นในเดือนตุลาคม ๒๕๒๘

เจตนารมณ์บริสุทธิ์ทางอัตวิสัยของชนชั้นปกครองนั้น ไม่อาจประยุกต์ใช้ได้กับการอธิบายรัฐ โดยทั่วไปในยุคทุนนิยมและรัฐไทยในช่วง ๒๕ ปีโดยเฉพาะอย่างน่าพิงพอใจอีกต่อไป” โดยทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลังการวิพากษ์ทฤษฎีว่าด้วย “รัฐ” ของ ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก ของ เกษียร ดังกล่าว ก็คือ ทฤษฎีว่าด้วยรัฐของ นิคอส ปูลานท์ซัส (Nicos Poulantzas) ดังที่ เกษียร กล่าวว่า แม้ทฤษฎีว่าด้วยรัฐของ เลออน ทรอตสกี (Leon Trotsky) จะสามารถ “ประยุกต์ใช้ได้กับรัฐทุกรัฐ” ก็ตาม^{๑๐} แต่ในโลกที่เป็นจริง ทฤษฎีว่าด้วยรัฐของ ปูลานท์ซัส ที่ว่า “รัฐเป็นผลผลิต เป้าหมาย และตัวกำหนดความขัดแย้งทางชนชั้น” และรัฐ “มีอำนาจกำกับตัวเองโดยสัมพัทธ์” ใช้ได้มากกว่า^{๑๑}

อย่างไรก็ตาม ในปี ๒๕๒๘ เมื่อ เกษียร เตชะพีระ ภายใต้นามปากกา “ประเสริฐ คงธรรม” นำเสนอบทความเรื่อง “ยุทธศาสตร์เชิงซ้อนในยุคประชาธิปไตยครึ่งใบปัจจุบัน”^{๑๒} แม้เขาจะยังคงวิพากษ์ทฤษฎีว่าด้วยรัฐของ ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก ที่มองว่า “รัฐเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครองและถูกกำหนดจากฐานเศรษฐกิจ” อยู่ก็ตาม แต่ เกษียร ก็ได้กล่าวยอมรับอย่างเปิดเผยว่า ทฤษฎีว่าด้วย “รัฐ” ของ นิคอส ปูลานท์ซัส (Nicos Poulantzas) ที่เขาเห็นดีเห็นงามด้วยในบทความเรื่อง “ทฤษฎีว่าด้วยรัฐของลัทธิมาร์กซ์กับพัฒนาของรัฐชนชั้นนายทุนในรอบ ๒๕ ปี” นั้น ยังมี ขีดจำกัด อยู่บางประการ นั่นคือ “ยังตกอยู่ในความตึงเครียดของคำอธิบายรัฐเชิงอภิทฤษฎีที่แก้ไม่ตกอยู่” ซึ่ง เกษียร มองว่า การที่จะก้าวข้ามขีดจำกัดทางทฤษฎีนี้ไปได้จะต้องนำเอามโนภาพ “ประชาสังคมนิยม” เข้ามาช่วยอธิบาย^{๑๓} เกษียรเปิดเผยว่า เขาได้รับอิทธิพลมาจากความคิด “ประชาสังคม” ของ อันโตนิโอ กรัมสกี, หลุยส์ อัลตุสเซร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความคิด “ประชาสังคม” ของ “นักสังคมนิยมมาร์กซิสต์บางคน” ดังที่เขากล่าวว่า

มาร์กซิสต์หลังมาร์กซ์ได้รับเอาความคิดเรื่องประชาสังคมไปใช้ในความหมายต่างๆ กันไปเพื่อประกอบการอธิบายรัฐกฎหมู่พีสมัยใหม่ เช่น แกรมมี่ อธิบายว่าประชาสังคมหมายถึงสถาบันเอกชนของรัฐในโครงสร้างส่วนบน (ยังมีการตีความแย้งกันอยู่ว่า แกรมมี่รับเอาเศรษฐกิจไว้ในมโนภาพ

^{๑๐} พรรคสังคมนิยม อมธ., “ทฤษฎีว่าด้วยรัฐของลัทธิมาร์กซ์กับพัฒนาของรัฐชนชั้นนายทุนในรอบ ๒๕ ปี” ใน บัณฑิตย์ ธรรมดรีรัตน์ (บรรณาธิการ). *คลื่นแห่งทศวรรษ: รวมทัศนะ ความคำนึง และจินตนาการของนักวิชาการ นักการเมืองและนักเขียนร่วมสมัย*, หน้า ๓๖๔.

^{๑๑} พรรคสังคมนิยม อมธ., “ทฤษฎีว่าด้วยรัฐของลัทธิมาร์กซ์กับพัฒนาของรัฐชนชั้นนายทุนในรอบ ๒๕ ปี”, หน้า ๑๘.

^{๑๒} ประเสริฐ คงธรรม (เกษียร เตชะพีระ). “ยุทธศาสตร์เชิงซ้อนในยุคประชาธิปไตยครึ่งใบปัจจุบัน” ใน ปรีชา ธรรมวินทร (บรรณาธิการ). *วิพากษ์ทฤษฎี*. กรุงเทพฯ: สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) และองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.), ๒๕๒๘, หน้า ๒๙ - ๓๐.

^{๑๓} ประเสริฐ คงธรรม, “ยุทธศาสตร์เชิงซ้อนในยุคประชาธิปไตยครึ่งใบปัจจุบัน”, หน้า ๒๙ - ๓๑.

ประชาสังคมของเขาหรือไม่) ส่วนอัลทุสแซร์อธิบายว่าประชาสังคมของมาร์กซ์ หมายถึงเฉพาะภาคเศรษฐกิจล้วนๆ เท่านั้น (ส่วนโครงสร้างส่วนบนทั้งหมด อัลทุสแซร์จับไปรวมเข้ากับรัฐ) ล่าสุดได้มีนักสังคมวิทยามาร์กซิสต์บางคน พยายามขยายความประชาสังคมไปโดยพิสดารและเราจะขอถือเป็นฐานในการ เอมโนภาพประชาสังคม มาประกอบกรวิเคราะห์รัฐไทยในที่นี้^{๑๔}

ดังที่จะได้เห็นต่อไปข้างหน้า “นักสังคมวิทยามาร์กซิสต์บางคน” ที่ เกษียร เตชะพีระ กล่าวถึงข้างต้นนี้ แท้จริงแล้วก็คือ จอห์น ยูร์รี่ (John Urry) นักสังคมวิทยามาร์กซิสต์ที่พัฒนามา จากทฤษฎี “ประชาสังคม” ทั้งของ คาร์ล มาร์กซ์ และ นักลัทธิมาร์กซ์ตะวันตกคนสำคัญอย่าง อันโตนิโอ กรัมสกี และ หลุย อัลธุสแซร์ นั่นเอง^{๑๕} ในงานสัมมนาทางวิชาการที่จัดเมื่อกลางปี ๒๕๒๖ โดย กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เกษียร เตชะพีระ ได้ให้คำ อธิบายไว้ว่า ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก หมายถึง “งานเขียนและความคิดของลัทธิมาร์กซ์ในภาคพื้นยุโรป ตะวันตกรุ่งหลังการปฏิวัติรัสเซียลงมาถึงราวปลายทศวรรษ ๑๙๖๐ – ต้นทศวรรษ ๑๙๗๐ เมื่อกระแสการต่อสู้ทางชนชั้นอย่างใหญ่โตของชนชั้นกรรมาชีพยุโรปตะวันตกพลิกฟื้นขึ้นมา ใหม่ เช่น กรณีการลุกฮือของนักศึกษาฝรั่งเศสปี ๑๙๖๘ และการนัดหยุดงานทั่วไปของกรรมกร อิตาลี ปี ๑๙๖๙ (ทั้งนี้ยึดตามนิยามของ Perry Anderson ใน Consideration on Western Marxism) นักลัทธิมาร์กซ์คนสำคัญในกลุ่มนี้ก็ เช่น แกรมมี่, เดลลา วอลเป้, คอลเลติ แห่ง อิตาลี, มาร์คุส, ฮอร์คไฮเมอร์, อาดอร์โน แห่งสำนักแฟรงค์เฟิร์ต, อัลทุสแซร์, บาลิเบอร์ แห่ง สำนักลัทธิมาร์กซ์แบบโครงสร้าง เป็นต้น”^{๑๖} หากถือเอาตามคำอธิบายของ เกษียร ข้างต้น ก็ ไม่ใช่เรื่องเกินเลยไปนักที่จะถือว่า จอห์น ยูร์รี่ ก็คือ นักลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก อีกคน

การตอบโต้ เกษียร เตชะพีระ และการยืนยันในความถูกต้องทฤษฎีว่าด้วย “รัฐ” ของ ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก โดย พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ หรือ “ลิขิต อุดมภักดี”

ในช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ หลังจากที่ปล่อยให้ เกษียร เตชะพีระ ภายใต้นามปากกา “อาคม ชนางกูร” เปิดฉากวิพากษ์วิจารณ์ ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก อย่างรุนแรงมาได้ระยะหนึ่ง ในที่สุด พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ภายใต้นามปากกา “ลิขิต อุดมภักดี” ก็เปิดฉากตอบโต้กลับทาง

^{๑๔} ประเสริฐ คงธรรม, “ยุทธศาสตร์เชิงซ้อนในยุคประชาธิปไตยครึ่งใบปัจจุบัน”, หน้า ๓๔.

^{๑๕} ดูคำอธิบายโดยละเอียดเกี่ยวกับทฤษฎี “ประชาสังคม” ทั้งของ เฮเกล และ มาร์กซ์ ได้ใน อาคม ชนางกูร (เกษียร เตชะพีระ). “รัฐทุนนิยมระบบราชการไทย: บทเสนอว่าด้วยรัฐกับประชาสังคมในระบบทุนนิยมไทย”, หน้า ๒๓ – ๒๔.

^{๑๖} เกษียร เตชะพีระ. “วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย” ใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๓ เล่ม ๓ (มกราคม – มีนาคม, ๒๕๒๗) หน้า ๘๑.

ทฤษฎี ด้วยการนำเสนอบทความ ๒ ชิ้นพร้อมกันใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ฉบับเดือนตุลาคม ๒๕๒๘ - มีนาคม ๒๕๒๙ นั่นคือ “รัฐ: สิ่งปฏิถุทธทางประวัติศาสตร์” และ “รัฐ: สิ่งปฏิถุทธทางประวัติศาสตร์ (อีกครั้ง)”^{๑๗} โดยในบทความ ๒ ชิ้นนี้ พิชิต ได้ประกาศยืนยันความถูกต้องของทฤษฎีว่าด้วย “รัฐ” ของ คาร์ล มาร์กซ์ (Carl Marx) ซึ่งถือได้ว่าเป็นบุคคลต้นตำรับของ ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก อย่างเปิดเผยว่า ที่ผ่านมา

ลัทธิสังคมนิยมนานาสำนักร่างต่าง ๆ เสนอเหตุและผลมากมายในการสนับสนุนท่าทีดังกล่าวของตนต่อรัฐและต่อระบอบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในทรัพย์สิน แต่ทว่ามีแต่มาร์กซ์และเอนเงิลส์ เท่านั้นที่ได้พัฒนา “จิตสำนึก” ขึ้นเป็น “ทฤษฎี”, อรรถาธิบายการปฏิเสธและการสูญสลายของรัฐและระบอบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในปัจจุบันการผลิตบนพื้นฐานของปรัชญาที่คงเส้นคงวา และของการสรุปพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ตลอดจนการพัฒนาของความขัดแย้งภายในสังคมปัจจุบันที่นำไปสู่การสูญสลายของรัฐและระบอบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในปัจจุบันการผลิตในที่สุด และเริ่มต้นยุคประวัติศาสตร์ใหม่ของมนุษย์ที่บงการชะตากรรมของตนเองโดยเสรี นี่จึงทำให้ลัทธิสังคมนิยมของมาร์กซ์และเอนเงิลส์ เป็นทฤษฎีที่ยืนหยัดวิพากษ์รัฐและระบอบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในปัจจุบันการผลิตอย่างถึงที่สุดและอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ขณะที่ลัทธิสังคมนิยมอื่น ๆ บ้างก็พ่ายแพ้ บ้างก็ยอมจำนนต่อรัฐและทุนนิยมไปแล้ว^{๑๘}

นอกจากจะออกมาประกาศยืนยันในความถูกต้องของ “ลัทธิสังคมนิยมของมาร์กซ์และเอนเงิลส์” แล้ว พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ยังได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วย “รัฐ” ของ “ลัทธิสังคมนิยมของมาร์กซ์และเอนเงิลส์” ด้วย ดังจะเห็นว่า ในบทความเรื่อง “รัฐ: สิ่งปฏิถุทธทางประวัติศาสตร์ (อีกครั้ง)” นั้น เขาเริ่มต้นด้วยการอธิบายว่า ตามทฤษฎีว่าด้วยรัฐของ คาร์ล มาร์กซ์ นั้น ในเชิงประวัติศาสตร์แล้ว “รัฐ” เป็นผลผลิตโดยตรงของชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้น โดยทั่วไปแล้วรัฐคือเครื่องมือแห่งการปกครองของชนชั้น เป็นเครื่องหมายแห่งการแบ่งแยกและขัดแย้งต่อสู้อันเองระหว่างสมาชิกของสังคม ชนชั้นที่เหนือกว่าย่อมมีฐานะครอบงำในรัฐและใช้ประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจากการปฏิบัติของรัฐในการรักษาปกป้องกรรมสิทธิ์ของตนในปัจจุบันการผลิต และทำให้ผู้ใช้แรงงานยอมอยู่อย่างสงบภายใน

^{๑๗} ลิขิต อุดมภักดี. “รัฐ: สิ่งปฏิถุทธทางประวัติศาสตร์” ใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ - ๒ (ตุลาคม ๒๕๒๘ - มีนาคม ๒๕๒๙) หน้า ๑ - ๑๘. และ “รัฐ: สิ่งปฏิถุทธทางประวัติศาสตร์ (อีกครั้ง)”, หน้า ๓๒ - ๔๔.

^{๑๘} ลิขิต อุดมภักดี. “รัฐ: สิ่งปฏิถุทธทางประวัติศาสตร์ (อีกครั้ง)” ใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ - ๒ (ตุลาคม ๒๕๒๘ - มีนาคม ๒๕๒๙) หน้า ๓๒ - ๓๓.

กรอบของความสัมพันธ์ทางการผลิตนั้นๆ ในสังคมทุนนิยมนั้น ด้านหนึ่ง รัฐสมัยใหม่ได้มีการพัฒนาใหญ่โตซับซ้อนและแบ่งงานกันทำอย่างละเอียดได้ขยายบทบาทหน้าที่ของมันออกไปสู่ทุกซอกทุกมุมของสังคม, มีฐานของการผลิตซ้ำตัวมันเองอย่างกว้างขวาง ขณะที่อีกด้านหนึ่ง ก็มีความไม่สม่ำเสมอของการพัฒนาทุนนิยมและภายในหมู่ชนชั้นนายทุนเอง มีการแข่งขันแก่งแย่งกันเองระหว่างปีกต่างๆ ของชนชั้นนายทุน ซึ่งทำให้สภาพการณ์ที่ “ปีกชนชั้นนายทุน” เข้ากุมรัฐเพื่อปีกของตนเองเกิดขึ้นได้ยากและสภาพการณ์เช่นนี้จะเป็นผลร้ายต่อชนชั้นนายทุนและรัฐโดยรวมในระยะยาว^{๑๔}

ไม่เพียงแต่อธิบายสาระสำคัญของทฤษฎีว่าด้วย “รัฐ” ของ คาร์ล มาร์กซ์ ดังข้างต้นเท่านั้น หากแต่ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ยังได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีดังกล่าวมาวิเคราะห์ “รัฐไทย” และ “เนื้อแท้แห่งระบอบสภาไทย” ในสมัยที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีด้วย (ปี ๒๕๒๓ - ๒๕๒๘) โดยเขาได้ให้คำอธิบายว่า ในช่วงเวลานี้ ผู้ปกครองได้มีการสรุปบทเรียนและปรับขบวนกันใหม่และนำไปสู่การปรับปรุง “ระบอบอำนาจรัฐ” ในบางส่วน จนทำให้ “รัฐ” ในสมัยที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๒ ส่วน คือ

๑) กลไกรัฐเดิม ซึ่งเป็นกลไกแห่งการใช้กำลังรุนแรง อันประกอบด้วย สามขาหยัง คือ ระบบราชการ กองทัพกับตำรวจ และระบบศาลคุณดาราง สามขาหยังของรัฐเป็นเครื่องมือการใช้กำลังรุนแรงและการกดขี่ที่เปิดเผย แต่รัฐไทยมีลักษณะพิเศษเชิงประวัติศาสตร์ คือการมีธงนำเป็นสถาบันอนุรักษ์ที่มีความยินยอมเป็นอมตะ หน้าที่ในเงื่อนไขประวัติศาสตร์ อย่างน้อยก็ตั้งแตยุคจอมพลสฤษดิ์เป็นต้นมาก็คือ ปฏิบัติการเชิงอุดมการณ์แก่รัฐในรูปการที่นุ่มนวล และ ละเอียดย่อน ละมุนละไมกอร์ปไปด้วย “ความกรุณาปราณีที่หลั่งมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ” สามขาหยังใช้ “พระเดช”, ส่วนสถาบันอนุรักษ์ใช้ “พระคุณ” การดุลกันอย่างเหมาะสมที่สุดระหว่างพระเดชกับพระคุณนี้แหละ คือ เคล็ดลับของความแข็งแกร่งที่แท้จริงในรัฐไทยปัจจุบัน

๒) กลไกรัฐสภา นี่เป็นไม้ประดับ เป็นเสื่อคลุมอันงดงาม (ที่สุดเท่าที่พอจะสวมได้ในขณะนี้) โดยเนื้อแท้แล้วมันก็เป็นส่วนหนึ่งของระบอบอำนาจรัฐ มันเป็นเกราะอ่อนนุ่มที่หุ้มห่อกลไกรัฐเดิมไว้, เป็นกันชนที่ลดความรุนแรงจากการปะทะและความขัดแย้ง มันเป็นเวทีที่แต่เดิมชนชั้นนายทุนขุนนางบรรจงสร้างขึ้นให้ชนชั้นนายทุนใหญ่ นายทุนน้อย ปัญญาชน ได้ขึ้นไปแสดงออกเพื่อระบายความเกิบกตทางจิตและภาพมายาว่าอำนาจได้มีการผ่านมือแล้ว

^{๑๔} ลิขิต อุตมภักดี. “รัฐ: สิ่งปฏิถทางประวัติศาสตร์ (อีกครั้ง)” ใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ - ๒ (ตุลาคม ๒๕๒๘ - มีนาคม ๒๕๒๙) หน้า ๓๒ - ๓๔.

เป็นบางส่วนไปสู่ชนชั้นนายทุนใหญ่และชนชั้นอื่นๆ แต่โดยเนื้อแท้แล้ว “อำนาจรัฐ” ยังคงอยู่ที่ชนชั้นนายทุนขุนนางที่นำโดยกลุ่มอนุรักษ “ธุรกิจที่แท้จริงยังคงตกลงกันใน ๒ ส่วน” “ความขัดแย้งและการต่อสู้กันที่สำคัญในสภาและทำเนียบรัฐบาลยังคงไปตัดสินกันใน ๒ ส่วน”

กล่าวสั้นๆ, ระบอบรัฐสภาปัจจุบันเป็นรูปการปกครองชนิดหนึ่งของชนชั้นนายทุนขุนนาง นั่นเอง, เป็นอาวุธในมือพวกเขาในการต่อกรกับชนชั้นอื่นๆ, เป็นการใช้อาวุธประชาธิปไตยโดยนายทุนไปสู่กับนายทุนเอง^{๒๐}

จากที่กล่าวมา อาจสรุปได้ว่า ในการเปิดฉากวิาทะว่าด้วย “รัฐไทย” กับ เกษียร เตชะพีระ หรือ “อาคม ชนางกูร” ซึ่งมีจุดยืนแบบลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก ในช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ นั้น พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ภายใต้นามปากกา “ลิขิต อุดมภักดี” ได้ใช้ทฤษฎีว่าด้วย “รัฐ” ของของ คาร์ล มาร์กซ์ ซึ่งเป็นต้นตำรับของ ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก ที่อธิบายว่า ในเชิงประวัติศาสตร์แล้ว “รัฐเป็นผลผลิตโดยตรงของของชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้น โดยทั่วไปแล้วรัฐคือเครื่องมือแห่งการปกครองของชนชั้น” เป็นทฤษฎีหลัก และนี่ก็คือ เหตุผลสำคัญที่ทำให้ลักษณะของ “รัฐไทย” ตามแนวการวิเคราะห์ พิชิต แตกต่างจาก เกษียร โดยเกือบจะสิ้นเชิง

เกษียร เตชะพีระ และการวิพากษ์ทฤษฎีว่าด้วย “รัฐ” ของ ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกอีกครั้ง

ไม่นานหลังจากที่ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ออกมาตอบโต้เขาด้วยบทความ ๒ ชิ้นข้างต้น เกษียร เตชะพีระ ก็ลุกขึ้นมาตอบโต้ พิชิต อีกครั้ง โดยการหยิบเอาบทความเรื่อง “ยุทธศาสตร์เชิงซ้อนในยุคประชาธิปไตยครึ่งใบปัจจุบัน” มาปรับปรุงและนำมาตีพิมพ์ซ้ำในวารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ฉบับเดือนตุลาคม ๒๕๒๘ - มีนาคม ๒๕๒๙ โดยเปลี่ยนชื่อเป็น “รัฐกับประชาสังคมไม่ใช่สิ่งปฏิทูลทางทฤษฎี”^{๒๑} แต่ทว่าในครั้งนี่ เกษียร ได้กล่าวอย่างเปิดเผยว่า แท้จริงแล้ว “นักสังคมวิทยามาร์กซิสต์บางคน” ที่เขาพูดถึงนั้น คือ จอห์น ยูร์รี่ (John Urry) “นักสังคมวิทยามาร์กซิสต์” ที่พัฒนามาจากทฤษฎี “ประชาสังคม” ทั้งของ คาร์ล มาร์กซ์ และ นักลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก อย่าง อันโตนิโอ กรัมสกี และ หลุย อัลธูซเซร์^{๒๒}

^{๒๐} ลิขิต อุดมภักดี. “รัฐ: สิ่งปฏิทูลทางประวัติศาสตร์ (อีกครั้ง)”, หน้า ๓๙ - ๔๐.

^{๒๑} อาคม ชนางกูร (เกษียร เตชะพีระ). “รัฐกับประชาสังคมไม่ใช่สิ่งปฏิทูลทางทฤษฎี” ใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ - ๒ (ตุลาคม ๒๕๒๘ - มีนาคม ๒๕๒๙), หน้า ๔๙.

^{๒๒} ดูคำอธิบายโดยละเอียดเกี่ยวกับทฤษฎี “ประชาสังคม” ทั้งของ เฮเกล และ มาร์กซ์ ได้ใน อาคม ชนางกูร (เกษียร เตชะพีระ). “รัฐทุนนิยมระบบราชการไทย: บทเสนอว่าด้วยรัฐกับประชาสังคมในระบบทุนนิยมไทย”, หน้า ๒๓ - ๒๔.

นอกจากนี้ เกษียร เตชะพีระ ยังได้ยอมรับอย่างเปิดเผยด้วยว่า ทฤษฎีที่เขาใช้วิเคราะห์ “รัฐ” ในบทความเรื่อง “รัฐกับประชาสังคมไม่ใช่สิ่งปฏิถัมภ์ทางทฤษฎี” นั้น ก็คือ ทฤษฎี “ประชาสังคมกระฎุมพี” ของ จอห์น ยัวร์รี อีกเช่นกัน โดยเขาอธิบายว่า สำคัญของทฤษฎี “ประชาสังคมกระฎุมพี” ก็คือ (๑) การเกิดขึ้นของประชาสังคม – สังคมการเมือง ในกระบวนการแปลกแยกตัวเอง ออกจากกันของสังคมสมัยก่อน เป็นผลผลิตโดยตรงของการปฏิวัติกระฎุมพี, (๒) “ประชาสังคม” ทำหน้าที่เป็น “สื่อประสาน” ระหว่าง “เศรษฐกิจ” กับ “รัฐ” ในสังคมทุนนิยม และ (๓) ประชาสังคมประกอบด้วย (ก) ภาคการหมุนเวียน (ข) ภาคการผลิตซ้ำ และ (ค) ภาคการต่อสู้^{๒๓} อย่างไรก็ตาม เกษียร เรียกทฤษฎีนี้ในอีกชื่อว่า “องค์รวมของทฤษฎีสังคมทุนนิยม” ซึ่งหมายถึงองค์รวมทางทฤษฎี “เศรษฐกิจ/ประชาสังคม/รัฐ” ส่วน “ประชาสังคม” ที่มีองค์ประกอบ ๓ ส่วนนี้ (ก) ภาคหมุนเวียน เป็นตัว “เชื่อมโยงประชาสังคมกับเศรษฐกิจและเป็นส่วนหนึ่งของทั้งเศรษฐกิจและประชาสังคม”, (ข) ภาคการผลิตซ้ำ หมายถึง “การผลิตซ้ำแรงงานในสังคมทุนนิยมขึ้นมาด้วยกลไกการอบรม ชดเชยทางสังคม นอกภาครัฐและเศรษฐกิจรัฐ ซึ่งได้แก่ สถาบันครอบครัว ศาสนา เชื้อชาติ การศึกษา การสหนาการ ฯลฯ อันเป็นปริณทลทางอุดมการณ์และวัฒนธรรม ซึ่งประกอบตัวขึ้นเป็นองค์อัตวิสัยของแรงงาน ทำให้ ‘สัญชาตญาณดิบ’ ของทารกถูกขัดเกลารอบมเดิบใหญ่ขึ้นเป็นอัตตาบุคลการสังคมผู้ทำหน้าที่อยู่ในโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมด้านต่างๆ ในตำแหน่งต่างๆ” และ (ค) ภาคการต่อสู้ “ซึ่งมีชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้นเป็นสาระสำคัญ แต่ไม่ใช่มีเพียงเท่านั้น ยังมีการต่อสู้ของกลุ่มทางสังคมที่รวมตัวบนพื้นฐานอื่นๆ อีก เช่น ศาสนา เชื้อชาติ ความเชื่อ วัฒนธรรม ฯลฯ และปฏิสัมพันธ์อันจะมีมากหรือน้อยระหว่างการต่อสู้ของกลุ่มทางสังคมเหล่านี้กับชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้น”^{๒๔}

ไม่เพียงเท่านั้น ในบทความชิ้นเดียวกันนี้ ก่อนที่ เกษียร เตชะพีระ จะใช้ทฤษฎี “ประชาสังคมกระฎุมพี” ของ จอห์น ยัวร์รี มาวิเคราะห์หรืออธิบาย “รัฐไทย” เขาก็ได้ใช้ทฤษฎีดังกล่าว มาวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีว่าด้วย “รัฐ” ของ “ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก” ที่ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ หรือ “ลิขิต อุดมภักดี” นำมาใช้ในการวิเคราะห์ “รัฐไทย” อย่างรุนแรงว่า พิชิต ยังคงหลงติดอยู่ใน “กรอบกระบวนการทัศน์ลัทธิมาร์กซ์จารีตกลไก” ตามคำของ เกษียร

เมื่อได้อ่านบทวิจารณ์ทั้งบทของผู้วิจารณ์แล้ว ผู้เขียนยังพบว่า กล่าวในเชิงทฤษฎีรัฐ ผู้วิจารณ์ยังคงติดกรอบกระบวนการทัศน์เศรษฐกิจกำหนด หรือจะ

^{๒๓} อาคม ชนางกูร (เกษียร เตชะพีระ). “รัฐทุนนิยมระบบราชการไทย: บทเสนอว่าด้วยรัฐกับประชาสังคมในระบบทุนนิยมไทย”, หน้า ๒๕.

^{๒๔} อาคม ชนางกูร (เกษียร เตชะพีระ). “รัฐกับประชาสังคมไม่ใช่สิ่งปฏิถัมภ์ทางทฤษฎี” ใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ - ๒ (ตุลาคม ๒๕๒๘ - มีนาคม ๒๕๒๙), หน้า ๔๔.

เรียกว่าเศรษฐกิจการปกาศิตนิยมอยู่ไม่หาย ตรรกบทในการคลี่คลายคำอธิบาย เรื่องรัฐของผู้วิจารณ์ยังคงเป็นเศรษฐกิจ สะท้อนโดยตรงไปที่ชนชั้นและการ ต่อสู้ทางชนชั้น สะท้อนโดยตรงไปที่รัฐ เช่นเดิม การทำกับชนชั้นและรัฐ เสมือนหนึ่งว่าเป็นกระจกที่สะท้อนผลประโยชน์และแนวคิดทางเศรษฐกิจขึ้นมาเป็นชั้นๆ (๒ ชั้น) นั้น ยังเป็น และยังคงเป็นการมองข้ามละเลย บทบาทที่ แทรกแซงและเป็นองค์ประกอบของอุดมการณ์และวัฒนธรรม, ลักษณะอิสระ โดยสัมพันธ์อันเกิดจากวัตถุประสงค์อันมีอาจลตทอนได้ของรัฐ อันเป็นข้อมูลที่ ผู้เขียนพยายามผนวกสังเคราะห์เข้ามาในการเสนอทฤษฎีรัฐ/ประชาสังคม โดยตรง ในบรรดาหลักการของวิภาษวิธีที่สำคัญๆ นั้น หากได้มีแต่เพียงการ กำหนด ความขัดแย้ง และการปฏิเสธไม่ หากแต่ยังมี “การสื่อประสาน” ด้วย ข่าวสารที่ผู้เขียนพยายามจนแล้วจนรอดที่จะสื่อถึงผู้อ่านแต่ดูเหมือนว่า ผู้วิจารณ์จะละเลยไปเสียก็คือ บทบาทอันเป็นสื่อประสานระหว่างเศรษฐกิจ กับรัฐของอุดมการณ์และวัฒนธรรมหนึ่ง และวัตถุประสงค์อันมีอาจลตทอนได้ของ รัฐอันเป็นฐานที่มาของลักษณะอิสระโดยสัมพันธ์ของรัฐอีกหนึ่ง เส้นทางเดิน จากการกำหนดของเศรษฐกิจมายังปริมาตรรัฐในสังคมทุนนิยมนั้น มิใช่ทาง ตรงง่าย ๆ ดังที่ลัทธิมาร์กซ์จารีตกลไกเข้าใจเด็ดขาด หากแต่ผ่านบทบาทการ สื่อประสานของอุดมการณ์และวัฒนธรรมที่กระทำต่อชนชั้นต่างๆ ของสังคม ไม่เพียงเท่านั้น เมื่อมาถึงรัฐ รัฐก็มีไขกระจกกลวงเปล่าที่คอยรับเติมเนื้อหา หรือสดับรับฟังคำบัญชาจากชนชั้นและตุลกำลังทางชนชั้น หากแต่รัฐ ที่ใน รัฐยังมีกลไกรัฐ ระบบราชการ ชนชั้นนำทางการเมือง องค์การจัดตั้งและ วิสาหกิจจำนวนมากซึ่งเป็นสถาบันการปฏิบัติที่มีวัตถุประสงค์โดยเฉพาะ มี แก่นสารเฉพาะของมันเองด้วย ไขที่เดียวรัฐแยกไม่ออกจากเศรษฐกิจและ ชนชั้น การวิเคราะห์เข้าใจรัฐทั้งในแง่อำนาจรัฐและกลไกรัฐจะแยกขาดจาก พื้นฐานการผลิตของสังคมและตัวชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้นไม่ได้ แต่รัฐก็ มีความเป็นองค์ภาวะต่างหาก มีชีวิตของมันต่างหาก ที่จะลตทอนลงมาอธิบาย ด้วยเศรษฐกิจและชนชั้นล้วนๆ เท่านั้น ไม่ได้เช่นเดียวกัน

การยืกรานในเศรษฐกิจการปกาศิตนิยมของผู้วิจารณ์สะท้อนให้เห็นว่าผล จากการอ่านบทความทั้งบทของผู้เขียนจากกรอบกระบวนทัศน์ลัทธิมาร์กซ์ จารีตกลไกของผู้วิจารณ์ ได้คุมขังความรู้ของผู้วิจารณ์ไว้ จนไม่เข้าใจรัฐ ลักษณะอิสระโดยสัมพันธ์ของรัฐ และประชาสังคม ที่ผู้เขียนพยายามสื่อถึง เลย...^{๒๕}

^{๒๕} อาคม ชนางกูร (เกษียร เตชะพีระ). “รัฐกับประชาสังคมไม่ใช่สิ่งปฏิถทางทฤษฎี”, หน้า ๔๗.

ส่วนรูปโฉมของการเมืองไทยในสมัยที่ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี (ปี ๒๕๒๓ - ๒๕๒๘) ซึ่งเกิดจากการประยุกต์ใช้ทฤษฎี “ประชาสังคมกระตุ้ม” ของ จอห์น ยูร์รี่ นั้น เกษียร เตชะพีระ อธิบายว่า รัฐไทยตั้งแต่ ๒๕๗๕ เป็นต้นมามีบทบาทเอการเอางานที่เป็นตัวของตัวเองอย่างยิ่งในการแทรกแซงจัดสรรการผลิตทางเศรษฐกิจของสังคม ในกระบวนการนี้ รัฐไทยได้ให้กำเนิด “กลุ่มทุนขุนนาง” ขึ้นจริง แต่ “กลุ่มทุนขุนนาง” ดังกล่าวก็หาได้อยู่คู่กับรัฐไทยอย่างยั่งยืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันชนิดแยกกันไม่ออกไม่ พวกเขาเข้ากุมอำนาจระยะหนึ่งแล้วก็จากไปเมื่อพ้นตำแหน่ง หากแต่ “กลไกรัฐ” ยังคงดำรงอยู่อย่างยั่งยืน โดยมีกลไกโกลาหลของมันท่างงานอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน มีผลประโยชน์เฉพาะของมันที่แยกอยู่ต่างหากจาก “กลุ่มทุนขุนนาง” โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ การแยกตัวของ “ทุนขุนนาง” ออกจาก “กลไกรัฐ” โดยการเข้าแทรกแซงควบคุมของ “นายทุนใหญ่” มีลักษณะเป็นระบบมากขึ้นเรื่อยๆ ในกรณีของเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ นั้น แท้จริงแล้วก็คือการที่ “กลไกรัฐ” และ “นายทุนขุนนาง” กลุ่มหนึ่งร่วมมือกันยุติ “ประชาธิปไตยของนายทุนใหญ่” ลงไปโดยที่ “นายทุนใหญ่” ก็เพิกเฉยไม่คัดค้าน เพราะขณะนั้น “เห็นภัยแดงที่อันตรายกว่า” นั่นเอง แต่ทว่าต่อมาตัวแทนทางการเมืองของ “นายทุนใหญ่” และ “กลไกรัฐทหาร” กลุ่มหนึ่งนั่นเองที่เป็นผู้กะเทาะล้างเอา “รัฐบาลทอย” ของ “กลุ่มทุนขุนนางอนุรักษ์” ทิ้งไป ดังนั้น การเมืองไทยในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (๒๕๒๓ - ๒๕๒๘) จึงเป็นภาพของการที่ “ชนชั้นปกครองของไทย” สัมพันธ์กันในลักษณะ “พลังสามเส้า ระหว่าง กลไกรัฐ ระบบราชการ นายทุนขุนนาง และนายทุนใหญ่”^{๒๖}

อย่างไรก็ตาม เกษียร เตชะพีระ ได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่า ท่ามกลางความสัมพันธ์ของ “ชนชั้นปกครองของไทย” ในลักษณะ “พลังสามเส้า” ดังกล่าว “ทุนขุนนางอนุรักษ์” เป็น “พันธมิตร” กับ “กลไกรัฐระบบราชการ” ซึ่งเขาอธิบายว่า “เป็นพันธมิตรของพลังการเมือง ๒ กลุ่มที่แยกต่างหากจากกัน มีผลประโยชน์เฉพาะและจุดมุ่งหมายทางการเมืองที่ต่างกัน แต่รวมกันในการคะคานอำนาจนำของนายทุนใหญ่ เงื่อนไขของความเป็นพันธมิตร เป็นเงื่อนไขของทุนขุนนางอนุรักษ์ มากกว่าเงื่อนไขของระบบราชการ” ส่วนรูปธรรมของการเมืองไทยภายใต้ความสัมพันธ์ของ “ชนชั้นปกครองของไทย” ในลักษณะดังกล่าว ก็คือ

การแสดงออกอย่างรวมศูนย์ของตุลกำลัง ๓ เสานี้ก็คือ คณะรัฐมนตรี และตัวนายกรัฐมนตรี ซึ่งต้องพึ่งพาความเห็นชอบจากกองทัพ พรรคการเมือง ชนชั้นนายทุนใหญ่และสถาบันประเพณีหลัก การใช้อำนาจรัฐของพวกเขาในแง่การดำเนินนโยบายจึงลึกลับ และย่อหย่อน เพราะความไม่เด็ดขาดในทางอำนาจนำของกำลังการเมืองแต่ละกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นนายทุนใหญ่ นายทุนขุนนางอนุรักษ์ หรือกลไกรัฐระบบราชการ ในเมื่อชัยชนะทางการเมืองที่

^{๒๖} อาคม ชนางกูร (เกษียร เตชะพีระ). “รัฐกับประชาสังคมไม่ใช่สิ่งปฏิถัมภ์ทางทฤษฎี”, หน้า ๖๐.

เด็ดขาดของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไม่ปรากฏขึ้น พวกเขาจึงเป็นกรรมการ ประนีประนอมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการเมืองของทั้ง ๓ ฝ่าย ไม่ทำอะไร ให้ชัดเจนเด็ดขาดลงไปเสียที จะพัฒนาประเทศเป็นอุตสาหกรรมใหม่แต่ก็ไม่ กล้าปฏิรูประบบราชการอย่างเด็ดเดี่ยว จะแก้ปัญหาตุลาการค่าด้วยการลดค่า เงินบาทแต่ก็ต้องออกมาตรการตามหลังเป็นข้อแม้เงื่อนไขมากมายที่สวนทาง กับผลลัพธ์ที่คาดหวังของการลดค่าเงินบาทนั่นเอง บ่นไม่ขาดปากเรื่องขาด ตุลาการค่าและให้ช่วยซื้อสินค้าไทยแต่ก็ต้องให้หลักประกันอย่างมั่นคงกับ กองทัพว่าจะเพิ่มงบประมาณการทหารพิเศษให้เพื่อซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์จาก ต่างประเทศ ประกาศจะขายรัฐวิสาหกิจให้เอกชนแต่ก็คลุมเครือและลังเลจน ไม่มีที่ท่าว่าจะทำจริง ฯลฯ ทั้งหมดนี้ทำให้รัฐบาลถุกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก ว่า ขาดเค้าโครงการระยะไกลในการพัฒนาประเทศ หวังแต่จะรักษาอำนาจ ในตำแหน่งไว้ให้นานที่สุด แนนอนว่ารัฐบาลไม่มีทางทำอะไรมากไปกว่านี้ นอกจากประนีประนอมกับพลังการเมืองทั้ง ๓ เส้า เพราะในเมื่อไม่มีพลัง การเมืองกลุ่มใดชนะเด็ดขาด โอกาสที่จะอยู่ในอำนาจของพวกเขาจึงขึ้นอยู่กับ การต่อรองและเอาใจพลึงการเมืองทั้ง ๓ ฝ่ายไปวันต่อวัน^{๒๗}

จากวิาทะว่าด้วย “รัฐไทย” ระหว่าง พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ และ เกษียร เตชะพีระ ถึง วิาทะระหว่าง ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก และ ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก ในปลาย ทศวรรษ ๒๕๒๐

มาถึงตรงนี้ คงสรุปได้แล้วว่า ทฤษฎีการเมืองที่อยู่เบื้องหลังบทความเรื่อง “รัฐกับ ประชาสังคมไม่ใช่สิ่งปฏิถูลทางทฤษฎี” ที่ เกษียร เตชะพีระ เขียนขึ้นเพื่อวิาทะกับบทความ เรื่อง “รัฐ: สิ่งปฏิถูลทางประวัติศาสตร์” และ “รัฐ: สิ่งปฏิถูลทางประวัติศาสตร์ (อีกครั้ง)” ของ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ หรือ “ลิขิต อุดมภักดี” ใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ฉบับ เดือนตุลาคม ๒๕๒๘ – มีนาคม ๒๕๒๙ นั้น แท้จริงแล้วก็คือ ทฤษฎี “ประชาสังคมกระฎุมพี” ของ จอห์น ยูร์รี่ (John Urry) “นักสังคมวิทยา มาร์กซิสต์” ซึ่งพัฒนาความคิด “ประชาสังคม” ต่อจาก นักลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก คนสำคัญอย่าง อันโตนิโอ กรัมสกี และ หลุยส์ อัลธุซซาร์ นั่นเอง ขณะเดียวกัน ทฤษฎีการเมืองที่อยู่เบื้องหลังบทความทั้ง ๒ ชิ้นของ พิชิต ก็คือ ทฤษฎีว่า ด้วยรัฐของ คาร์ล มาร์กซ์ ซึ่งถือเป็นต้นตำรับของ ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก โดยแท้ ด้วยเหตุนี้ การวิาทะว่าด้วยรัฐไทยระหว่าง พิชิต และ เกษียร ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ จึงไม่ ได้มีความหมายแต่เพียงแค่การมองเห็น “รัฐไทย” แตกต่างกันของพวกเขา หรืออาจจะไม่ได้

^{๒๗} อาคม ชนางกูร (เกษียร เตชะพีระ). “รัฐกับประชาสังคมไม่ใช่สิ่งปฏิถูลทางทฤษฎี”, หน้า ๖๑ – ๖๒.

หมายความว่าแต่เพียงว่ามุมมองต่อรัฐที่แตกต่างกันนี้เกิดขึ้นจากการที่ “รัฐไทย” ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วจริงๆ เท่านั้น หากแต่การวิวาทะนี้ ยังสะท้อนเห็นถึง การตกต่ำลงของกระแส ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก และการก้าวขึ้นมาที่มีอิทธิพลมากขึ้นของ ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก ในหมู่ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยด้วย ดังนั้น การวิวาทะครั้งนี้ก็มีใช่อะไรอื่น หากแต่เป็นการปะทะกันทางทฤษฎีระหว่าง ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก และ ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก นั่นเอง

บรรณานุกรม

- เกษียร เตชะพีระ. “วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย” ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ปีที่ ๓ เล่ม ๓ (มกราคม – มีนาคม, ๒๕๒๗)
- “จงดมร์กติกาศาธิปไตย” ใน *สยามใหม่* ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๗๑ (มีนาคม ๒๕๒๖)
- ใจ อึ้งภากรณ์ สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ และ คณะ. *อาชญากรรมรัฐในวิกฤตการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการรับข้อมูลและสืบพยานเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙, ๒๕๔๔
- อิกานต์ ศรีนารา. *หลัง ๖ ตุลาฯ : ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการนักศึกษา กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ๖ ตุลารำลึก, ๒๕๕๒. นภาพร อติวานิชยพงศ์, *ประวัติศาสตร์ความคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองไทย*, กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, ๒๕๔๕.
- ประเสริฐ คงธรรม (เกษียร เตชะพีระ). “ยุทธศาสตร์เชิงซ้อนในยุคประชาธิปไตยครึ่งใบปัจจุบัน” ใน *ปริชา ธรรมวินทร (บรรณาธิการ)*. *วิพากษ์ทฤษฎี*. กรุงเทพฯ: สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) และองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.), ๒๕๒๘.
- พรรคแสงธรรม อมธ. “ทฤษฎีว่าด้วยรัฐของลัทธิมาร์กซ์กับพัฒนาของรัฐชนชั้นนายทุนในรอบ ๒๕ ปี” ใน *บัณฑิตย ธรรมตรีรัตน์ (บรรณาธิการ)*. *คลื่นแห่งทศวรรษ: รวมทัศนะความคำนึง และจินตนาการของนักวิชาการ นักการเมืองและนักเขียนร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เอ็ดมันเพรส โปตักส์, ๒๕๒๖.
- ลิขิต อุดมภักดี. “รัฐ: สิ่งปฏิถุทางประวัติศาสตร์” ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ – ๒ (ตุลาคม ๒๕๒๘ – มีนาคม ๒๕๒๙)
- _____ “รัฐ: สิ่งปฏิถุทางประวัติศาสตร์ (อีกครั้ง)” ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ – ๒ (ตุลาคม ๒๕๒๘ – มีนาคม ๒๕๒๙)
- อาคม ชนาถกู (เกษียร เตชะพีระ). “รัฐกับประชาสังคมไม่ใช่สิ่งปฏิถุทางทฤษฎี” ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ – ๒ (ตุลาคม ๒๕๒๘ – มีนาคม ๒๕๒๙)
- _____ “รัฐกับประชาสังคมไม่ใช่สิ่งปฏิถุทางทฤษฎี” ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ – ๒ (ตุลาคม ๒๕๒๘ – มีนาคม ๒๕๒๙)